

องค์ความรู้
เรื่อง การทำไม้กวาดทางมะพร้าว
ของหมู่บ้านสะพานอิฐ
ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

โดย
ชวนคิด สุภัทรประทีป
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี

คำนำ

ด้วยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี ได้มีนโยบายให้นักวิชาการวัฒนธรรม จัดทำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น : การทำไม้กวาดทางมะพร้าว ของหมู่บ้านสะพานอิฐ ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี เพื่อจัดเก็บเป็นฐานความรู้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของหมู่บ้านสะพานอิฐ ซึ่งเนื้อหาของเอกสารฉบับนี้ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของตำบลทะเลชุบศร ความเป็นมาของไม้กวาดทางมะพร้าว แหล่งที่ผลิต ชนิดของทางมะพร้าว การเลือกก้านมะพร้าว การเลือกวัสดุในการทำไม้กวาดทางมะพร้าว วิธีเลือกก้านมะพร้าว ขั้นตอนการผลิตไม้กวาดทางมะพร้าว การตกแต่งและปรับปรุงไม้กวาดทางมะพร้าว การทดสอบหรือทดลองใช้ไม้กวาดทางมะพร้าว

ขอขอบคุณ นายพจน์ สีเข้ม และนางสมมาตร คำถนอม ที่ให้แนวทางและคำปรึกษาในการจัดทำเอกสารฉบับนี้ และขอขอบคุณ คุณสมบัติ คมกิจ ให้ความรู้เรื่องกระบวนการทำไม้กวาดทางมะพร้าว ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารฉบับนี้คงเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

ชวนคิด สุภัทรประทีป

๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนตำบลทะเลชุบศร	๑
อาณาเขต	๑
จำนวนประชากร	๑
ข้อมูลอาชีพ	๑
ข้อมูลสถานที่สำคัญ	๑
ความเป็นมาของไม้กวาดทางมะพร้าว	๒
แหล่งที่ผลิต	๒
ชนิดของทางมะพร้าว	๓
การเลือกก้านมะพร้าว	๓
การเลือกวัสดุในการทำไม้กวาดทางมะพร้าว	๓
วิธีเลือกก้านมะพร้าว	๓
ขั้นตอนการผลิตไม้กวาดทางมะพร้าว	๓
การตกแต่งและปรับปรุงไม้กวาดทางมะพร้าว	๔
การทดสอบหรือทดลองใช้ไม้กวาดทางมะพร้าว	๔
ภาคผนวก	๕
การทำไม้กวาดทางมะพร้าวของหมู่บ้านสะพานอิฐ	๖
ขั้นตอนการผลิตไม้กวาดทางมะพร้าว	๗
ผลิตภัณฑ์ไม้กวาดทางมะพร้าวของหมู่บ้านสะพานอิฐ	๘
เอกสารอ้างอิง	๙

การทำไม้กวาดทางมะพร้าวของหมู่บ้านสะพานอิฐ ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนตำบลทะเลชุบศร

ตำบลทะเลชุบศร เป็นที่ลุ่มขนาดใหญ่ เดิมมีน้ำขังเป็นบริเวณกว้างจนคล้ายกับทะเล เหตุที่เรียกว่าทะเลชุบศรนั้น เพราะมีความเชื่อว่า พระรามได้เคยชุบพระแสงศรในแหล่งน้ำแห่งนี้จึงถูกเรียกว่า "ทะเลชุบศร" สืบมา สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีการนำน้ำจากทะเลชุบศรไปใช้ในตัวเมือง โดยได้สร้างคันดินกั้นน้ำทางด้านทิศตะวันตกของทะเลชุบศร บริเวณมุมคันดินทำประตูเป็นช่องระบายน้ำที่เรียกว่า "ปากจั่น" น้ำจะถูกบังคับให้ไหลออกทางประตูนี้ จากนั้นน้ำจะถูกส่งด้วยท่อน้ำดินเผาเข้าไปใช้ในตัวเมือง จึงนับเป็นระบบประปาที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย ทะเลชุบศรแห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของพระที่นั่งไกรสรสีหราช หรือ พระที่นั่งเย็น ซึ่งเป็นพระที่นั่งที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อทรงสำราญพระราชอิริยาบถ มีน้ำล้อมรอบอยู่กลางทะเลชุบศร ณ พระที่นั่งแห่งนี้ เป็นสถานที่ ที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงส่งกลองทอดพระเนตรจันทบูรราคา เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๒๒๘ ซึ่งถือเป็นการศึกษาดาราศาสตร์ครั้งแรกในประเทศไทยด้วย

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลถนนใหญ่	อำเภอเมือง	จังหวัดลพบุรี
ทิศใต้	ติดกับ	เทศบาลเมืองลพบุรี	อำเภอเมือง	จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ตำบล.เขาสามยอต	อำเภอเมือง	จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ตำบลพรหมมาستر	อำเภอเมือง	จังหวัดลพบุรี

จำนวนประชากร

จำนวนประชากรในเขต อบต. ๑๕,๘๔๑ คน และจำนวนหลังคาเรือน 5,652 หลังคาเรือน

ข้อมูลอาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา อาชีพรอง ทำดินสอพอง ทำผลิตภัณฑ์ทองเหลือง

ข้อมูลสถานที่สำคัญ

๑. เจดีย์วัดไก่อ
๒. พระที่นั่งเย็น
๓. อ่างแก้ว (อ่างเก็บน้ำสมัยสมเด็จพระนารายณ์)

ความเป็นมาของไม้กวาดทางมะพร้าว

ไม้กวาดทางมะพร้าว เป็นไม้กวาดที่ใช้มาแต่โบราณ โดยมีวิธีผลิตที่ไม่ยุ่งยากมากนัก คือ ต้องนำก้านใบมะพร้าวมารีดบริเวณที่เป็นใบออกให้เหลือแต่ก้าน แล้วนำมาตากแห้ง พอแห้งแล้วก็นำมามัดรวมกันโดยจะใช้ด้ามต่อเป็นไม้ไผ่ ซึ่งส่วนมากจะใช้กวาดใบไม้ตามพื้นดิน หรือจะไม่ต่อด้ามก็ได้ แต่ต้องตัดส่วนต้นของก้านใบให้เสมอกัน เพื่อที่จะได้ถนัดต่อการกวาดตามพื้นปูน หรือพื้นใด ๆ ก็ได้ที่มีลักษณะค่อนข้างแข็ง แต่โดยทั่วไปมักจะใช้กวาดน้ำหรือบนพื้นปูน หรือใบไม้ตามพื้นดิน จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าชาวบ้านจะนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยแท้จริง

แต่เดิมหมู่บ้านสะพานอิฐ เป็นสวนมะพร้าว ซึ่งมีต้นสูง ชาวบ้านก็ใช้ประโยชน์จากมะพร้าวทุกอย่าง ตั้งแต่ต้น ผล ก้าน ใบ และทำไม้กวาดใช้กันเองในหมู่บ้าน ต่อมาได้มีการโค่นต้นมะพร้าวออก เนื่องจากผล และกิ่งหล่นใส่บ้านเสียหาย คุณสมบัติ คมกิจ อายุ ๔๓ ปี ให้สัมภาษณ์ว่า ไม้กวาดทางมะพร้าว ที่เป็นฝีมือของตนเองนั้น เดิมทีทำกันใช้อยู่แล้วในหมู่บ้าน มาเริ่มต้นทำกันอย่างจริงจัง เป็นสินค้าจำหน่ายตั้งแต่ ปี ๒๕๑๐ ซึ่งนับได้ว่ามีการทำไม้กวาดทางมะพร้าวมา ๔๔ ปี แล้วนั้น เป็นเพราะว่าสินค้ามีคุณภาพมีความคงทนใช้ได้นานเป็นสิบๆ ปี แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้ใช้แล้ว เก็บรักษาดีหรือไม่ และซื้อสัตย์ ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่คดโกงต่อลูกค้า สาเหตุที่ทำให้ไม้กวาดทางมะพร้าวขาย เพราะเป็นอาชีพที่สามารถทำที่บ้านได้ ไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว

การจำหน่ายกระจายสินค้านั้น ก็จะมีพ่อค้าคนกลางมารับจากที่บ้าน ไปจำหน่ายที่จังหวัดนครสวรรค์ สมุทรปราการ และกรุงเทพมหานคร ต้นทุนในการผลิต ไม้กวาดต่อด้ามนั้นประมาณ ๑๔.๕๐-๑๖.๕๐ บาท ถ้าไรที่ได้จากไม้กวาดต่อด้าม ประมาณ ๕.๕๐-๘.๕๐ บาท และราคาไม้กวาดก็จะแบ่งตามขนาด คือ ขนาดเล็ก ราคา ๒๐ บาท ราคาขายส่ง ราคา ๑๔.๕๐ บาท ส่วนไม้กวาดขนาดใหญ่ ราคา ๒๕ บาท ราคาขายส่งขนาดใหญ่ ๑๖.๕๐ บาท

การทำไม้กวาดให้มีคุณภาพคงทน ต้องพิถีพิถัน เริ่มตั้งแต่การเลือกไม้ไผ่ หรือไม้รวกมาทำด้าม คือ ด้ามต้องตรง ปลายเล็ก แต่ไม้ไผ่ที่ซื้อมาส่วนใหญ่ ไม่ค่อยตรง ต้องใช้ไฟตัด และเมื่อตัดเสร็จแล้ว จะใช้ซีโคลนทาทั้งไว้ (ทาเฉพาะจุดที่ใช้โฟลน) เพื่อไม่ให้ไม้คืนรูป เป็นวิธีเดียวกับการตัดโกกคอม ที่ใช้วางบนคอกวาย นับเป็นภูมิปัญญาของคนไทยมาแต่ตั้งแต่เดิมส่วนก้านมะพร้าวซึ่งเป็นวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น ให้เลือกก้านยาว ๆ และให้ฉีกด้วยมือ (ปัจจุบันใช้มีดตัดทำให้ ก้านมะพร้าวหลุดง่าย) เพื่อให้มีเส้นใยรอยฉีกบริเวณข้อ ก้านเป็นตัวยึดเวลานำไปเข้าด้าม (ดั่งภาพ) คัดเลือกขนาดความยาวเท่า ๆ กัน จากนั้นนำมาหลาวใบออกและนำไปตากแดดให้แห้ง ไม้กวาด ๑ ด้าม ใช้ทางมะพร้าว ประมาณ ๕-๖ ทาง เมื่อเตรียมวัตถุดิบพร้อมแล้ว ก็จะเริ่มทำ โครงหรือด้าม ถักปลอก โดยจะใช้หวายหรือพลาสติกนำมาถักก็ได้ เริ่มจากนำก้านที่เตรียมไว้มาชุบน้ำ เพื่อให้ نرم แล้วพันเข้ากับโครงด้ามด้วยลวดทำประมาณ ๑๐ ชั้น แล้วเสียบเข้ากับปลอก จากนั้นจึงสานลายสองและสานลายสันปลาช่อน เพื่อให้ก้านมะพร้าวบานสวยงามเป็นอันเสร็จ

แหล่งที่ผลิต

คุณ สมบัติ คมกิจ อายุ ๔๓ ปี เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗-๘๑๐๔๑๘๘
บ้านเลขที่ ๓๐ หมู่ที่ ๓ หมู่บ้านสะพานอิฐ ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ๑๕๐๐๐

ชนิดของทางมะพร้าว

มะพร้าวมีหลายชนิด เช่น มะพร้าวสวน มะพร้าวทะเล มะพร้าวน้ำหอม ฯลฯ ในภาคกลาง นิยมปลูกมะพร้าวสวน มะพร้าวน้ำหอม ในภาคเหนือ-อีสาน นิยมปลูกเหมือนภาคกลาง แต่ไม่มากเท่าภาคกลาง ภาคใต้ นิยมปลูกมะพร้าวทะเล เพราะเหมาะกับสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ ที่อยู่ใกล้ทะเล

การเลือกก้านมะพร้าว

การเลือกก้านมะพร้าวที่จะนำมาทำไม้กวาดทางมะพร้าว ควรเป็นมะพร้าวสวน หรือมะพร้าวทะเล เพราะก้านยาว เหนียว คงทนต่อการกวาด ฤดู มะพร้าวที่จะนำมาทำไม้กวาดทางมะพร้าว ต้องเป็นมะพร้าวก้านสูง ไม่แก่หรืออ่อนเกินไป

การเลือกวัสดุในการทำไม้กวาดทางมะพร้าว

ในการทำไม้กวาดทางมะพร้าว ประกอบด้วยวัสดุและอุปกรณ์ ดังต่อไปนี้ คือ ก้านมะพร้าวด้ามไม้ไผ่ หรือไม้รวก หรือไม้เนื้อแข็ง เชือกถัก ค้อน ตะปู ลวด ตะใบ คีม ขอนไม้ สีนํ้าหรือยาชันไม้

วิธีเลือกก้านมะพร้าว

ควรใช้ก้านมะพร้าวสวนหรือมะพร้าวทะเล ไม่นิยมใช้ก้านมะพร้าวน้ำหอม เพราะก้านแกนสั้น ไม่เหมาะแก่การทำไม้กวาดทางมะพร้าว

ขั้นตอนการผลิตไม้กวาดทางมะพร้าว

๑. นำก้านมะพร้าวมาเหลาเอาใบออกผึ่งแดดไว้ ๒ วัน
๒. นำก้านมะพร้าวที่แห้งดีแล้วมามัดเป็นกำ ๆ ละ ๓๐ อัน จำนวน ๑๒ มัด
๓. นำมาถักเรียงกันเป็นรูปเฟือง มัดด้วยเชือกถักมาประกอบกับด้ามไม้ที่เตรียมไว้ มัดด้วยลวดตอกตะปูให้แน่น กันเลื่อนขึ้น-ลง ของไม้กวาด
๔. แบ่งถักด้วยเชือกถัก ๒๔ กำ (จากเดิม ๑๒ กำ) ดึงให้แน่น
๕. แซมด้วยก้านมะพร้าวอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ไม้กวาดแน่นหนาขึ้น

การทำไม้กวาดทางมะพร้าว
จัดเรียงทางมะพร้าว

มัดให้เป็นกลุ่ม ๆ

นำทางมะพร้าวเย็บเข้ากับ

นำด้ามไม้ไผ่มาเจาะทำเป็น

การตกแต่งและปรับปรุงไม้กวาดทางมะพร้าว

๑. ทาสีน้ำมัน หรือยาชั้นที่โคนก้านมะพร้าวเพื่อกันหลุดจากด้าม
๒. ขัดด้ามไม้กวาดด้วยตะไบ หรือกระดาษทรายเพื่อให้สวยงาม

การทดสอบหรือทดลองใช้ไม้กวาดทางมะพร้าว

๑. ลองสะบัดหรือหมุนตัวไม้กวาดทางมะพร้าวว่าจะหลุดออกหรือหมุนไปมาได้หรือไม่
๒. ทดลองดูว่าใช้งานเหมาะกับผู้ใช้หรือไม่

นำมาเลื่อยก้านมะพร้าวส่วนเกินออก

ภาคผนวก

การทำไม้กวาดทางมะพร้าวของหมู่บ้านสะพานอิฐ

คุณ สมบัติ คมกิจ อายุ ๔๓ ปี
เจ้าของกิจการไม้กวาดทางมะพร้าวหมู่บ้านสะพานอิฐ

สอบถาม / ดูกระบวนการทำไม้กวาดทางมะพร้าว

ผลิตภัณฑ์ไม้กวาดทางมะพร้าวของหมู่บ้านสะพานอิฐ
ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

ผลิตภัณฑ์ไม้กวาดทางมะพร้าว

ขั้นตอนการผลิตไม้กวาดทางมะพร้าว

๑. นำก้านมะพร้าวมามัดรวมกันเป็นมัดๆ

๒. นำด้ามไม้ไผ่มาเจาะทำเป็นทางเซน

๓. นำด้ามและก้านที่มัดเป็นมัดมาสานเข้ากัน

๔. ขั้นตอนการนำมามัดเป็นไม้กวาด

๕. นำมาเลื่อยก้านมะพร้าวส่วนเกิน

๖. นำไม้กวาดทาสีเป็นอันเสร็จ

เอกสารอ้างอิง

การทำไม้กวาดทางมะพร้าว. (ม.ป.ป) สืบค้น มีนาคม ๓๐, ๒๕๕๔, จาก

<http://nongsawan.ac.th/index.php?name=news&file=readnews&id=9>

ชวนคิด สุภัทรประทีป (๒๕๕๔, มีนาคม ๓๐). ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี . สัมภาษณ์
สมบัติ คมกิจ. (๒๕๕๔, มีนาคม). ๓๐ หมู่ ๓ ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี. ผู้ให้ข้อมูล

ที่ปรึกษา

นายพจน์	สีเข้ม	วัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี
นางสมภาร	คำถนอม	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ

ข้อมูล

นางสาวสมบัติ	คมกิจ	เจ้าของกิจการไม้กวาดทางมะพร้าว
--------------	-------	--------------------------------

ผู้จัดทำ / เรียบเรียง

นางชวนคิด	สุภัทรประทีป	นักวิชาวัฒนธรรมการชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี
-----------	--------------	---